

Emelt érettségi témakörök 2022. 6. tétel

- a) Témakör: Kötelező szerzők. Magyar irodalom
 b) Téma: **József Attila**
 c) 6. tétel. Ki vagyok én? Az önértelmezés, önteremtés mozzanatai József Attila lírájában

Költészetének kulcsszavai: Sebezhetőség, éhezés, „világhiány”, magány, örök gyermek

Idézetek:**Curriculum vitae (1937)**

„A gimnázium VI. osztályát színjelesen végeztem, jóllehet pubertáskori zavarok miatt több ízben öngyilkosságot kíséreltem meg, hiszen valójában sem akkor, sem előzőleg nem állott fölvilágosító barátként mellettem senkisésem.”

„Csodagyereknek tartottak, pedig csak árva voltam.”

„Elhatároztam, hogy végképpen író leszek és szert teszek olyan polgári foglalkozásra is, amely szoros kapcsolatban áll az irodalommal.”

„József Attila utolsó verseiben azt a kérdést veti fel, hogy mi az „én” lehetősége a világban. A személyes sorsot a lehetőség és valóság, autonómia és determináltság egységében jeleníti meg. Születés, élet és halál hármában ezek a versek zárt rendszerbe kötik az egyént, a személyes sorsot tipikus sorssá emelve. Másrészt pedig minden a normális önéletrajzzal ellentétes módon kap értelmet. A sors kibontása nem az elejétől halad a vége felé, hanem fordítva: a vége, a zárás, a keret egésze ad értelmet minden korábbi elemnek.” (Bókay Antal: Karóval jöttél... A gyermek és világa)

Gyermek- és ifjúkor

- szülei munkások, apja elhagyja a családot
- anyja mosni, vasalni, takarítani, jár
- Öcsödre kerültek nevelőszülőkhöz
- a Mama 1919-ben meghal
- Gyámja Makai Ödön
- leérettségizik, Szegeden, Bécsben, Budapesten jár bölcsészkarra

Első költői kísérletek: Szegeden megjelenik első önálló verseskötete, a *Szépség koldusa* (1922).

Juhász Gyula előszava: „Isten kegyelméből való költő.”

„Emberek, magyarok, íme a költő, aki indul, magasba és mélybe: József Attila, szeressétek és fogjátok pártját neki!”

Horger Antal: nyelvész professzor, az egyetem dékánja, fölháborodott vers nihilistának vélt gesztusán. Magához rendeli a költőt és két tanú jelenlétében „eltanácsolja” az egyetemről. „Ha örül Horger Antal úr, / hogy költőnk nem nyelvtant tanul, / Sekély / e kéj –” *Születésnapomra* (1937. 04. 11.) c. versből

A közösségkeresés évei Magány ↔ közösségkeresés

- **Politikai közösségkeresés:** illegális kommunista mozgalom – itt freudizmusa és intellektualizmusa elutasításra talál
- **Szántó Judit** (rövid ideig együtt élnek)
- **Szellemi-írói körökbe tartozás vágya:**
- Bartha Miklós Társaság (paraszt-orientációjú fiatal értelmiségiek)
- Juhász Gyula (első kötetének ajánlója)
- Nyugat és köre (Babitscsal összetűzésbe kerül, életében nem kapja meg a Baumgarten-díjat)
- Hajléktalansága, kommunista nézetei, szókimondása

Tiszta szívvel

- **Keletkezés:** 1925. Kötetben: 1929. Nincsen apám, se anyám c. kötetben.
- **Műfaj:** népdalszerű dal.
- **Téma, hangulat, érzelmek:** veszélyeztetettség, lázadás, sehová sem tartozás, hitehagyottság, kozmikus magány, játék, játék a szavakkal, balladisztikus „hajléktalan” történet, önfelmagasztáló gesztusok, önpusztítás, pusztítás, nyomasztó, felzaklató
- **Jelentősége:** a nagy létösszegző verseinek előképe
- **Alap gondolat, üzenet:** panasz és vád, társadalmon kívüli állapot felmutatása, a „tisztaság” szót eredeti módon értelmezi
- **Szerkezete:** 1. 6 sor – Statikus → ismétlődő nyelvtani szerkezetek, leíró hang, jelenidejűség, negatív hangulat ↔ a kimondás gesztusa pozitív ; 7. sortól – drámaiság → történet bontakozik ki (primitív, sivar?), jövőidejűség → a jelen állapot következménye – hiány, elhagyottság, negatív fordulatok
- **a lírai én reakciója** → kivetítés, balladisztikus zárlat
- **Nyelvi kifejezőeszközök, képek, alakzatok:** ismétlés: szóismétlés, anafora, ellentét, fokozás, alliteráció, sok tagadószó
- **Verselés, rímelés:** ütemhangsúlyos, népdalokra emlékeztető páros rímek, 4X4 soros verssorok 4/3 szótagszámmal

1931. Döntsd a tőkét, ne siránkozz. Külvárosi éj, Versek:

Külvárosi éj, Téli éjszaka, A város peremén, Elégia

Válságkezelése: pszichoanalízis

- **Pszichiátere:** Rapaport Sámuel, Gyömrői Edit, Bak Róbert
- **freudizmus:** Sigmund Freud lélektani elmélete és terápiája: pszichoanalízis. Az emberi én rétegei: reális én, tudatalatti (ösztönök és a vágyak birodalma), felettes ént (társ. normák, erkölcsi és egyéb szabályok).
- **Versek:** *Kiáltozás, Ki-be ugrál..., Nagyon fáj*

A Szép Szó szerkesztője

- Ignó Pállal alapítja meg, baloldali, de „felekezeten kívüli” lap, *A Dunánál* c. vers itt jelenik meg
- 1936 februárjában jelent meg első, márciusi száma
- Fejtő Ferenc, Németh Andor, Remenyik Zsigmond

Az identitásképzés helyett hiányállapotok sora (Curriculum vitae)

- **Hiány:** apa, anya (árvaság), társ (szeretetlenség), szakmai végzettség, egzisztencia, otthon, étel, egységes világértelmezés, lelki béke, szakmai kapcsolatrendszer, elismerés
- **Megoldás:** „Az ihlet a világ hiányának ténye az egzisztenciában, teljes valóságot alkot. Ahogyan a világ elvész a valóságban, úgy vész el a világhiány a művészet valóságában.” J.A. *Estétikai töredékek*.

Versek:

- *Ugye pajtás, Ad siera, Nemzett József Áron*
- *Anyám meghalt, Anyám a mosásban, Mama, Kései sirató*

A hiányversek tartalmi-poétikai sajátosságai

- a kifosztottság naturalisztikus ábrázolása
- ellentétek, vágy és lázadás, elutasítás kettőssége
- a kifosztottság fokozatai: anya, társadalom, lét (*Levegőt, Hazám, Az emberiség*) – hiányállapotok
- apaversek továbbbírása: Babits, Kosztolányi, Ady, Juhász Gyula, Thomas Mann mint szellemi apák
- *Csak most, Magad emésztő..., Én nem tudtam* - még nem érttem, most már értem motívuma

Szerelmes verseiben is a hiányállapot tükröződik

- diákkori szerelmek (Gebe Márta, Szilágyi Kató stb.) - *Csókkérés tavasszal, Amióta, Hozzá!, Mikor az uccán..., Kopogtatás nélkül*
- Vágó Márta (1927), *Klárissok*
- Szántó Judit, 6 együtt töltött esztendő (1930-36), *Judit*
- 1933: Dr. Szőlősi Henrikné Marton Mária, *Óda*
- Gyömrői Edit pszichiáter – *Gyermekké tettél, Aki szeretni gyáva és a Nagyon fáj*
- Kozmutza Flóra pszichológus, Illyés Gyula későbbi felesége (1937) *Flóra, Flórának*

Téli éjszaka (1933.)

- Műfaj: táj,- és gondolati költemény
- Téma, hangulat, érzelmek, stílus, motívumok: tél, hideg, fagy, emberek közötti távolság, embertelenség, ember és mindenség, lét és nemlét viszonya, nyomasztó, nehéz, mozdulatlan, csend, hiány, megfosztottság, fény nélkülség, éjszaka, elidegenedés
- Szerkezet: 1. vsz: felszólítás, megszólítás, önmegszólítás: a figyelemfelhívás, figyelemfelkeltés önmagának ill. azoknak szól, akik az élet csodálatának és a szenvedésnek az ambivalenciáját átérzik
- 2-3. vsz: állapotleírás, helyzetleírás, tájleírás nyár ↔ tél 4. vsz: Az emberi világ megjelenése. a parasztember és a harangkondulás, az üllő csattogása falusi életképi mozzanatokot emel a versbe, melyek egyetemes méretűvé tágulnak
- 5-15. vsz: Az téli éjszaka körülrása összetett, hiteles, vibráló képekben. hasonlat: tündöklök, mint a gondolat, szinesztézia: a sötétség némasága, a csönd kihűl, alliteráció: hallod-e, csont, a csöndet, költői kérdés: milyen vitrinben csillognak így téli éjszakák
- életképi mozzanat: a vonattal mintha az olvasó megérkezne a városba
- 16. vsz.: ismét megjelenik az emberi világ, egy fázó ember alakjában → vélhetően megegyezik a költői énnel, hiszen a 17. vszből megismerhetjük a lírai én (E/I)viszonyát a télhez: a költő a versírás (mérés) segítségével alakítja ki viszonyát a világhoz, határozza meg identitását
- Verselés: általában páros rímek, de nem mindenütt, szabadversszerűség a szabálytalan hosszúságú sorok miatt és a szabálytalan méretű strófák miatt.

Henri Bergson (francia filozófus)emlékezés-elmélete:

minden pillanatunkban benne van a mindenség: múltunk, őseink múltja; emlékezés: ennek a folyamatosan jelen lévő ösztönös tudásnak a felszínre hozatala → a vers szerepe – a művész és a mindenség kölcsönös függésben van (Dunánál – a nemzeti múlt rétegei halmozódnak egymásra)

Ki vagyok én? – a mindenség nézőpontja felől kísérli meg az öndefiníciót: az identitáskeresés nem az emberi-közösségi vagy családi-baráti viszonylatban történik, hanem az univerzum felől

Létösszegző versei

Számvetés: verstípus, melyben a költő megszólítja önmagát, szembenéz jelenlegi testi-lelki állapotával, önértékelést végez.

Létösszegző vers: verstípus, melyben a költő visszatekint eddigi életére vagy annak egyes mozzanataira és levonja a tanulságot – belső vita

Óda

- Keletkezése: 1933. – szerelmes vers a lillafüredi írótalálkozón Marton Márta művészettörténésznek
- Szerkezet
- Felütés: helyzetkép → eszmélkedés, emlékezés
- Impresszionista: a pillanat érzéki élményeit örökíti meg (látás, hallás, tapintás) + a természet csendje → belső csend, emlékek → Szemlélődő rész
- Második rész → gyorsuló tempó, feszültség, szenvedélyes vallomás „szóra bírt magány” (ellentétek)
- Harmadik rész – mondókaszerű ismétlődés
- megjelenik a freudizmus – tudatalatti, kontrollálhatatlan ösztönök, motivációk felszínre törése (tudat / ösztönök)
- testi, fizikai intimitás: testrészek, testi folyamatos, belső szervek említése – némileg eltér a hagyományos szerelmi költészet „testrészkultúrájától” → haj, nyak, kebel, kéz, arc, száj, stb.
- Negyedik rész – a lírai én önmagára vonatkozó kérdései
- biológiai vízió a női test szervrendszerében az egész univerzum harmóniáját mutatja be // Thomas Mann Varázshegy – természeti képek látomása // női test
- Ötödik rész – a szavak szánalmasan keveset mondanak,
- Mellékdal – tiszta egyszerűség
- Nyelvi kifejezőeszközök, alakzatok, képek: ellentét, anafora, felkiáltások-kérdések, metafora, metonímia, hasonlat, alliteráció
- Verselés: szabályos, kétütemű, páros rímű
- ki vagyok én?: világmindenség → ember → te → én → testem → lelmem

(Karóval jöttél)

- Önmegszólító vers: a felnőtt szól a benne élő örök gyermekhez.
- Létösszegző igényű vers: a jelen kudarcaira keres okadó magyarázatot úgy, hogy szinte „kérdőre vonja” a gyermeket.
- Ellentét: karó – virág
- Gyermeki szókincs: felesel, magadat kitakartad
- Népmesei motívumok: hét torony, nagy zsák arany
- ki vagyok én?: A belső és a külső világ fejlődése, változása nem tudott egymásra hangolódva fejlődni. A belső énje mindig le volt szakadva a külső énjétől: azokat az álmokat, amelyeket ígéretként hordozott, nem tudta megvalósítani.

Talán eltűnök hirtelen...

- Keletkezés: 1937. november, Balatonszárszó. Az önmagát örökre elvesztő ember utolsó jeladása.
- Típus: önmegszólító, létösszegző, időszembesítő, létértelmező
- Alakzatok, képek: ellentét, hasonlat, metafora, metonímia
- Verselés: hangsúlyos, 8 és 9 szótagos sorok alkotják a versszakokat
- ki vagyok én? – dalszerű panasz a végső elbukás, szégyen és elmúlás jelenéből

Záró gondolatok:

- József Attila egész életében a ki vagyok én? kérdésre kereste a választ verseiben, amelyekben különböző válaszkísérleteket adott.
- Megpróbálta meghatározni magát a társadalom, a kisebb közösségek, a párkapcsolat, önmaga viszonylatában.
- Én-lírája körüljárja az ego valóságát, ám megmenteni, megtisztítani, felemelni nem tudja.